

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

Lahner György tábornok jelentése a nagyváradai hadiszergyarról. Nagyvárad, 1849 július 25.¹

Az 1848/49. évi hadiszergyártásról még eddig nem valami sok hiteles adat látott napvilágot. Ezért talán nem lesz fölösleges, ha Lahner tábornok jelentése elé néhány tájékoztató sort írok, a nagyváradai várban (és környékén) létesített hadiszergyarról.

A magyar kormánynak Debrecenbe történt menekülése után Kossuth elrendelte, hogy a hadügyminisztérium tüzérségi és fegyverzeti osztálya, úgyszintén a hadiszergyár is, Nagyváradra költözzék át.

Lahner György (akkor még ezredes) ennek a rendeletnek alapján, 1849 januárius 12-én felhívja Hodossy Miklós biharmegyei kormánybiztost, hogy Rombauer Tivadar gyárigazgató, 4 tüzértiszt, 1 építész, 1 pénztáros, 1 ellenőr, 2 gépész, 8 irodai alkalmazott, továbbá 840 gyári munkás számára, megfelelő szállásról gondoskodjék.²

A gyár nemsokára meg is kezdette működését³ és egy 1849 június 20-án történt kisebb robbanást leszámítva, zavartalanul folytatta június 29-ig, amikor a hadügyminisztérium 8796/u. sz. rendeletére, Szegedre indították. Azonban már július 3-án azt a parancsot kapta Lahner, hogy a gyárral ne Szegedre, hanem Aradra költözzék. Lahner megfogadta a parancsot, de hogy a felelősséget magáról elhárítsa, bejelentette azt is, hogy ez a megfontolatlan herce-hurca legalább is három hétre megakasztja a gyár működését.⁴

Július 21-én, már Aradon, érte Lahner Kossuth újabb parancsa, amely elrendeli, hogy az ágyú- és puskaporgyár berendezését azonnal szállítsa Nagyváradra vissza. A fegyvergyár azonban Aradon maradjon.⁵ 23-án már Nagyváradon volt Lahner s onnan küldi itt következő jelentését a hadügyminiszternek:

¹ Orsz. Ltár: HT. 1849. — D. 751.

² U. o.: D. 835.

³ Az ágyú- és puskagyártás, valamint a röppentyű- és gyutacsgyártás is, a várban folyt; a puskaporgyártás pedig Váradszöllös és Váradszentmárton között, a Pece vizén berendezett portörőmalmokban, továbbá a Püspökfürdőben is. A puskaporgyári személyzet Váradszentmártonban és Rontón lakott. A portörőmalmokra jó forrás Hodossy kormánybiztos jelentése: Nagyvárad, 1849 március 9. (Nemz. Múzeum Ltára: Vörös Antal kéziratai. 957. sz.)

⁴ Nemz. Múz. Ltára: Törzsanyag, 1849 júl. iratok.

⁵ U. o. és Orsz. Ltár: HT. 1849. — D. 752.

Lahner tábornok.

C/t. 717.

A hadügyministeriumnak

Szegeden.

Nagy Várad, július hó 25-én 1849.

Alólírt következendőket rendezett el Nagyváradon és még elrendezni szükségesnek talál.

A pecze vizen már az előtt felállított két puskapor malom f. hó 23-án du 4 órakor forgásba tétetett, mellyeknél egy tiszt, egy tűzmester és tizenegy puskaporgyáros alkalmaztatnak, ezen malmok a salétromot és kénkövet kisebb részekben Aradról kapják, a salétromnak és kénkövek való nagyobb raktár Gyulán fog felállítatni, ha a két puskapor malom folytonos járásban van, hetenkint 15 mázsa muskéta port készít, melly Nváradra küldetik, az ottani dolgozóműhelyben gyalog töltények készítésére fordítandó. — erre szükséges volna egy tiszt felvigyázása és vezérlése alatt egy osztály tűzért Aradról Váradra rendelni.

Az ágyúfúró gépek f. hó 24-én reggel mozgásba tétettek, fúrni való vagy 25 darab 6 ű öntött ágyú; 24 óra alatt 1 darab fúratik és forgattatik,⁶ az ágyútalp hozzá az itteni hadszertár által készíttetik, a hadszertárnál levő tiszt előadása szerint, egy ágyútalp vasalásra egy hét kívántatik.

Blaskó őrnagy és hadszertári parancsnok úr ellenben magassabb helyen azt állította, hogy a hadszertárt úgy rendezte el, miszerint minden héten 6 ágyútalp tökéletesen kiállítható; nevezett őrnagy hosszabb idő óta működés helyétől távol lévén, igen is czélirányos volna Blaskó őrnagy urat oda utasíttatni, hogy a Nagyvárad-i hadszertárnál leendő jobb elrendezésre tett ígéreténél fogva figyelmét fordítsa.⁷

A Nagyvárad-i várban sok ágyú eső többnyire rongált állapotban vagy 25 letéve, ezek közül négy darab körtáborló lövőese⁸ (Belagerungs Geschütz) a hozzátartozandó ágyútalpra helyhezteszendők és Aradra küldendők lesznek, a többi hibás újra öntetni fog. A Nagyvárad-i vár oltalmazására csak 8 db 6 ű hosszú vaságyú vagy 25 jelen, mellyek jó ágyú talppal ellátva, minden esetre itt hagyandók lennének.

Egy db 6 ű és 1 db 3 ű ágyút elkészíttettem, hogy azt Knezich tbk. úr kívánságára a tokaž átmenetpontra elküldhessem — újra kérem — Lukáts tűzér ezredest,⁹ ki a felszerelést kezeli, oda utasít-

⁶ „*forgatni*“ itt annyi, mint „*esztergyálozni*“. Lahner fejében a német „*drehen*“ ige járhatott; ez azonban nemcsak az előbbi, hanem az utóbbi fogalomnak kifejezésére is szolgál. (Drehbank = esztergapad.)

⁷ Lahner gyalogos volt s így tűzértechnikai dolgokban nem is lehetett járatos.

⁸ Rémséges honvéd szó, amelyhez legfeljebb a „tárvinye“ (magyarul: szerkocsi) fogható.

⁹ Lukács Dénes a magyar tüzérség főigazgatója volt, tehát az, ami a cs. k. hadseregben a „General-Artillerie-Director“. Jellemző, hogy az olyan nagyrafejlett honvédtüzérségnek nem volt egyetlen tábornoka sem.

tatni, hogy haladék nélkül a kellő számú legénységgel és lovakkal Váradra jöjjön, a tőltény műhely személyzetnek egy részét is magával hozva.

A pecze vizen hasonlóképpen felállított csőfúrás f. hó 25. megkezdte a munkát és minden nap 50 db. kifúrt, forgatott és kiköszörült csöveket fog szállítani.¹⁰

Az aradi fegyvergyár csőbéli szükséglet fedezésre Aradhoz közel az u. n. Palatinális malom létszen alkalmazandó, melyben naponként 60—70 db puskacsó fúratni fog és így a mindennapi 120 db puskacsó szükséglet fedezhető létszen.

Nagyvárad egészen katonaság nélkül vagy, az álladalmi javak őrzésére és biztosítására felette szükséges volna 3 szd. felügyezett honvédet és egy csapat huszárt ide rendelni.

Kémekek által kapott tudósítás következtében Paskevič és a Muszka tábori főpap meghalálván, Konstantin főherceg pedig az országába visszatért.

Lahner s. k. Tábornok.

*

Sokáig már Nagyváradon se maradhatott a hadiszergyár. Ugyanis, a Tokaj felől visszavonuló Görgey, 1303. sz. rendeletével megparancsolta, hogy a gyár berendezését, minden még ottlevő állami javakkal együtt, augusztus 5-én Aradra indítsák.¹¹ Most már csakugyan itt volt a hurcolkodás ideje; ámde a vég sokkal gyorsabban közeledett, hogysem az ágyúgyárat meg lehetett volna Aradon indítani, hiszen az ottani fegyvergyár is ugrófélben volt már. Meisslinger százados, fegyvergyárigazgató, augusztus 9-én jelenti, hogy 300 szekerre, 1 tisztből és 30 főnyi legénységből álló fedezetre s 40 főnyi munkáscsapatra van szüksége, *hogy Aradról továbbmehessen.*¹²

Tovább vándorolt az ágyúgyár is. Cserey ezredes ugyanaznap jelenti, hogy Leitner Ferdinand alezredest, a nagyváradj várparancsnokát, a műszaki tüzérség maradványaival Gyorokra, az ágyú- és puskafúró gépeket Kovásziba, a tüzérszertárat pedig Blaskó őrnaggyal, Ménesre irányította.¹³

Négy nap mulva, a világosi fegyverletétellel, a nagyváradj hadiszergyár története is végképen lezárult.

¹⁰ Puskacsóról van szó.

¹¹ *Orsz. Ltár.*: HT. 1849. — D. 752.

¹² *U. o.*

¹³ *U. o.*